

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

door P.G. Sinia, namens:
Stichting Hugo Kotestein / Harmelen &
Stichts-Hollandse Historische Vereniging / Harmelen
november 2015

INHOUD

1. Inleiding en doelstelling
2. Hollandse Kade
3. Dijken en Kaden
4. Ontginningen en ontstaan van polders en landschap (1000-1600)
5. Boeren in het veen
6. Polder Haanwijk
7. Monumentale panden aan de weg Haanwijk
8. Limesweg
9. Hollandse Kade en natuurgebied De Kievit
10. Polder Gerverscop
11. Polder Breudijk
12. Oude Hollandse Waterlinie
13. Conclusie

Bronnen

1. Inleiding en doelstelling

Gemeente Woerden heeft een plan vastgesteld voor de bouw van een nieuwe woonwijk in de polder Haanwijk, tussen Harmelen en Woerden. Er is een Klankbordgroep voor inspraak bij de uitwerking van dit plan opgericht, waarin belanghebbenden zoals woningzoekenden zijn vertegenwoordigd. In de Klankbordgroep zijn geen Harmelense organisaties op het gebied van monumentenzorg, landschapbeheer of bescherming erfgoed vertegenwoordigd om mee te denken en te adviseren over bijvoorbeeld infrastructuur, cultuurhistorische aspecten, verkeersstromen. Stichting Hugo Kotestein is niet in de Klankbordgroep vertegenwoordigd, terwijl het uitermate belangrijk is om bij de uitvoering van dit bouwplan zorgvuldig om te gaan met de cultuurhistorische waarde van polder Haanwijk!

In dit document is de cultuurhistorische waarde van polder Haanwijk toegelicht. Sommige onderwerpen zijn algemener beschreven en de omgeving van Haanwijk is ook aangeduid. De inhoud gaat niet over de doeleinden van het bouwplan en de uitvoering van het bouwplan.

2. Hollandse Kade

'Tussen de graven van Holland en de bisschoppen van Utrecht is het nooit wat geworden. Tot in deze tijden reikt de Hollandse Kade terug. Zij vormde een waterkering tussen verschillende ontginningsconcessies. [...] De rechte sloten van weleer domineren nog altijd het landschap. De traditionele kavelbreedte (circa 110 meter) is vrijwel niet terug te vinden. De traditionele kaveldiepte (1250 à 1300 meter) heeft de eeuwen doorstaan. De Hollandse Kade is verdeeld in blokken van een kwartier gaans. In dat kwartier-ritme voel je de hand van hardwerkende voorouders'. • Koos van Zomeren, Het verkeerde paard, 1986

De Hollandse Kade is één van de karakteristiekste kaden in het Hollandse en Utrechtse veenweidegebied. De Hollandse kade was en is een belangrijke lijn in het landschap.

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

De Hollandse Kade, die regelmatig bezongen wordt in de verhalen van Koos van Zomerem, vormde veelal de grens tussen het Sticht en het graafschap Holland.

De grenzen waren grillig en hadden wonderlijke inhammen als gevolg van de concurrentie tussen Hollandse en Stichtse ontginners van het veengebied. Een gekke inham was die van de polders Tekcop en Indijk, die tot Holland behoren wegens ontginners onder invloed van Holland. Diverse Hollandse lappen zijn veel later hersteld om de provinciegrens functioneler te maken.

De naam *Hollandse Kade* bestaat al sinds 1285 en verwijst naar de politieke en staatkundige grens tussen het graafschap Holland in het noorden en het Amstelland (een Utrechtse leen) in het zuiden en kwam tot stand na een grenscorrectie toen Gijsbrecht II van Amstel een groot deel van zijn territorium, waaronder het Bijlmerbroek, aan graaf Floris V kwijtraakte. Ten noordwesten van de Hollandse Kade bevond zich het Reyghersbosch dat door vervening en het in cultuur brengen van het gebied verdween. Hier ontstonden later de (voormalige) Polder Gein en Gaasp in het noorden en de Broekzijdse polder in het zuiden.

Oorspronkelijk hadden het Graafschap Holland en het Bisdom Utrecht ('t Sticht) hier ieder hun eigen dijk maar werden in de middeleeuwen samengevoegd tot één kade, de Hollandse Kade, bestaande uit een twee parallelle brede grasdijken. De noordelijke dijk heet Ruwelswal en is aangelegd om de waterhuishouding van de later ontgonnen polder Gaasp en Gein gescheiden te houden van het peil van de Broekzijdse polder.

De Hollandse Kade door het dorp Harmelen is de vroegere scheiding tussen het Groot Waterschap Woerden en het Groot Waterschap Bijleveld. Deze Hollandse Kade liep vanaf Ridder Hofstad Harmelen in het noorden langs Jonckheerelaan, Dorpsstraat, Haanwijker Sluis en de oostzijde van polder Haanwijk naar het zuiden.

Hollandse Kade door Harmelen
De locatie van de vroegere Haanwijker molen is weergegeven.
(Kaartdeel van Waterschap Bijleveld, 1836)

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

Tot de overgang naar Utrecht in 1820 was de **Dorpsstraat** in Harmelen gesplitst in een Hollands en Utrechts deel.

De Hollandse Kade aan de oostzijde en deels aan de zuidzijde van de polder **Haanwijk** is door de eeuwen heen onaangetast gebleven. Zowel historisch als landschappelijk is de Hollandse Kade naast Haanwijk een waardevol element in Harmelen.

Hollandse Kade aan de oostzijde van Haanwijk

Elders in Harmelen zijn/waren ook delen van de Hollandse Kade. Aan de westkant en de noordkant wordt de groene ruimte van **Gerverscop** afgegrensd door de Hollandse kade. Aan de oostkant van **Breudijk** lag vroeger de Hollandse Kade, de scheiding tussen de Bijleveld en de Heicop.

3. Dijken en Kaden

De bij de ontginning in cultuur gebrachte gronden werden door middel van kaden beschermd tegen wateroverlast. Ze werden vaak beplant met geriefhout. Paden over de kaden dienden tevens als schouwpad. De kaden bleven in gemeenschappelijk eigendom en beheer van de boeren.

Dijken en kaden vormen herkenbare structuurlijnen die de ontginningen afbakenen. De dijken en kaden liggen hoger in het landschap, waardoor deze vanaf de lager gelegen open veenweidegebieden goed zichtbaar zijn. Voorbeelden hiervan zijn: de Hollandse Kade en de Breudijk/Rijndijk.

Op de achtergrens van twee ontginningsblokken vinden we vaak een kade, die landscheiding of houtkade wordt genoemd. Vroeger werd de grens van twee blokken soms alleen maar gevormd door een wetering. Dit betekent dat de kaden pas later zijn aangelegd, in de periode waarin de verschillende polders werden gevormd en men ging bemalen.

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

Houtkaden zijn waterkeringen in het veenweidegebied die in de eerste plaats werden aangelegd als begrenzing van ontginningen en om water uit andere dorpsgebieden te weren. Maar ze kregen ook een betekenis vanwege de productie van geriefhout. Daarom zijn veel, meestal de wat bredere, kaden begroeid, hoewel er ook enkele landscheidingen zijn die in gras liggen, zonder opgaande bomen of struiken.

De houtkaden hebben over het algemeen geen relatie met verschijnselen in de bodem. De plaats werd bepaald door 'toevallige' omstandigheden dat twee ontginningen, vanuit verschillende richtingen begonnen, elkaar in het veen tegenkwamen en er een afscheiding moest worden gemaakt. Of de plek van de kade was bepaald door de landmeters van de graaf of de bisschop, die netjes de voorgeschreven kavellengte hadden afgepast en aldus de grens van de ontginning, keurig parallel aan de ontginningsas, in het veld hadden aangegeven. De ontstaanswijze zien we in het huidige uiterlijk van de kaden terug.

Heel anders zien de kaarsrechte kaden eruit van de middeleeuwse landmeters die de rechte cope-ontginningen hebben afgebakend. Ze liggen als rechte, groene strepen in het landschap.

Behalve de houtkaden komen verspreid in het gebied ook andere kleine bosjes voor. Sommige staan wel bekend als 'pestbosjes'. Het verhaal hierbij is dat er in perioden waarin de runderpest of miltvuur heerste veel vee stierf dat op een veilige plek moest worden begraven. Op de plek waar deze dieren begraven werden mocht een tijdlang geen vee in de buurt komen, omdat dan opnieuw besmetting zou kunnen plaatsvinden. Overigens is nog maar van enkele bosjes aangetoond dat ze ook daadwerkelijk als begraafplaats van vee hebben gediend; we spreken daarom liever van geriefhoutbosjes.

Houtkaden en geriefhoutbosjes liggen vaak ver bij de boerderijen vandaan en werden over het algemeen niet bemest. De bomen en struiken hadden vaak een kapcyclus van vier tot tien jaar, dat zo werd uitgevoerd dat ieder jaar een deel van de kade werd gekapt. Meestal vond het werk in de houtkaden en in de geriefhoutbosjes plaats in de winter. Al naar gelang de houtbehoefte werd een stuk van de kade afgezet; het dunnere hout met een hakmes of een hiep, de dikkere met de zaag. Met een slee, met paard en wagen of met de schouw werd het hout naar het erf gebracht en daar verder verwerkt. Het brandhout werd gekloofd en gedroogd; het hout voor palen en staken werd in de sloot gelegd om te harden.

Net als elders in het veenweidegebied liet men de bomen meestal niet uitgroeien, omdat ze door de hoge waterstand ondiep wortelen. Hoge bomen zouden, mede door de slappe bodem, gemakkelijk omver kunnen waaien. De boomsoorten die we er vanouds aantreffen zijn els, populier, wilg en es, in mindere mate esdoorn en berk. Daarnaast komen struiken als hazelaar, Spaanse aak, vuilboom, vlier voor.

4. Ontginningen en ontstaan polders en landschap (1000-1600)

Grootschalige elfde- en twaalfde-eeuwse ontginningen, latere turfwinning en negentiende-eeuwse droogmakerijen hebben het Utrecht-Hollands veengebied tot een staalkaart van historische landinrichting gemaakt. De ontginningspatronen met boerderijstroken weerspiegelen de rationaliteit van landinrichting door de eeuwen heen. Het betreft hier het grootste gebied van aaneengesloten veenontginningen in Europa.

Midden elfde eeuw starten onder de Utrechtse bisschop Willem I (1054-1076) de eerste ontginningen. Dat gebeurde systematisch vanaf de oeverwallen van de Oude Rijn, de gegraven Leidsche Rijn, de Hollandsche IJssel, de Kromwijkerwetering-Haardijk, de Lange Linschoten en de Linschoter stroomrug. De Breudijk was de bases voor de nieuwe ontginning van Gerverscop. De Breudijk markeerde de achtergrens van het Oudeland.

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

Toenemende verzanding van de oude Rijnloop leidden tot het graven van de Leidsche Rijn, tussen Utrecht en de Heldam ten oosten van Harmelen. Bij deze dam sloot de nieuwe wetering aan op een bestaande loop van de Oude Rijn.

Bloksgewijs, met elk een verschillende kavelbreedte, maar wel met een vaste kaveldiepte van ongeveer 1250 meter, werd in zuidelijke richting ontgonnen. Hierbij werd de rechte Leidsche Rijn en gebogen loop van de Oude Rijn tot Woerden gevolgd. De Potterskade-Reijerkopse Wetering-Heycopperkade werd de achtergrens van de polders Snel, Breeveld, Haanwijk, Bijleveld en Ouderijn. Tussen Harmelen en huize Voorn is vervolgens deze achtergrens benut als nieuwe basis voor de ontginningen Reijerscop en Heycop, die door de Oude Wetering-IJlandswetering beëindigd werd.

Langs de ontginningsassen concentreerde zich de bebouwing in een enkel of dubbel lint. Ook kwamen er historische kernen in het gebied.

In de eerste helft van de twaalfde eeuw werd Harmelen een kerkdorp.

Waterbeheersing en betere verbindingen hebben zich in het algemeen beperkt tot het 'opdikken' van bestaande middeleeuwse lijnen.

Vanaf de tweede helft van de veertiende eeuw moesten windbemaling, bredere molenvlieten, extra weteringen en kaden zorgen voor het drooghouden van de ontginningen. Onder Harmelen kwamen niet minder dan vijf molenvlieten op de Oude Rijn uit.

*Ontginningsassen van polders ten zuiden van de Oude Rijn 1000-1600
(Bron: Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht)*

5. Boeren in het veen

Toen de boeren zich in het veengebied gingen vestigen had dit grote gevolgen voor de omgeving. Om het land te kunnen bewerken moet het eerst ontwaterd worden. Er werden dus sloten gegraven om het regenwater af te voeren en om het grondwaterpeil te laten dalen. Daarna begint het proces dat bodemdaling wordt genoemd.

Het in cultuur brengen van een veengebied gaat onvermijdelijk gepaard met bodemdaling. Het zakken van het maaiveld wordt veroorzaakt door 'klink' en 'oxidatie'. Klink ontstaat wanneer bij een verlaging van het grondwater, bijvoorbeeld door het graven van sloten, water uit het veen wegstroomt. Hierdoor neemt het volume van het veen af en daalt het land: het oppervlak zakt als het ware achter het grondwater aan.

Het tempo van de maaiveldaling wordt versneld door oxidatie. Na ontwatering vullen de poriën in de veenbodem zich met lucht en worden de niet-verteerde plantenresten in het ontwaterde veen onder opname van zuurstof geleidelijk omgezet in kooldioxide en water. Het veen verbrandt dus eigenlijk, maar dan heel langzaam. Door inklinken en oxideren kan een veenoppervlak wel twee centimeter per jaar dalen. Hoeveel de bodem in de veengebieden is gedaald is niet precies bekend. Verondersteld wordt dat het oppervlak vroeger op de hoogste delen van het veen ongeveer 4 meter boven NAP heeft gelegen. Er werden sloten gegraven naar de rivier om de landerijen op af te laten wateren. Als het land voldoende droog was konden de boeren aan de slag.

Wie het Utrechts-Hollandse veenlandschap kent – een grote groene grasvlakte – kan zich niet voorstellen dat de boeren hier vroeger ook graan hebben verbouwd. Toch was dat het geval: ongeveer 10% van de grond was bouwland, de rest grasland. Door de ontwatering en de oxidatie als gevolg van het landbouwkundig gebruik begon de slappe veenbodem snel te dalen. Al snel moesten er maatregelen genomen worden om de waterhuishouding te regelen. Vaak lagen er al achterkaden, tussen het boerenland en het niet ontgonnen veengebied.

Om overstroming vanaf de rivieren te voorkomen moesten er ook langs de rivieren kaden of dijken worden aangelegd. Vrije afwatering op de rivieren was toen niet meer mogelijk: er werden weteringen gegraven die hun water met sluisen konden spuien op de rivier. Vanaf de 15e eeuw, toen windmolens werden ingezet om het polderwater weg te malen, kreeg de waterbeheersing een nieuwe impuls. Dorpspolders werden soms samengevoegd tot grotere eenheden. De bodem bleef echter dalen; gebieden die vroeger ruimschoots boven de zeespiegel lagen zijn inmiddels enkele meters gedaald en liggen nu 1 à 2 meter beneden zeeniveau.

Een solide basis vormt de veenbodem dus niet, zoals de boeren in de loop der tijden hebben gemerkt. De bodemdaling leidde tot een aanzienlijke vernatting van de landbouwgronden. Verlaging van het waterpeil in de sloten helpt wel even, maar na enkele decennia is het oppervlak zover gedaald dat er opnieuw wateroverlast optreedt. Zoals gezegd werd de vrije afstroming van overtollig neerslagwater steeds moeilijker en toen de dijkringen in de 13e eeuw gesloten werden, moesten er maatregelen getroffen worden om het land droog te houden: uitwateringssluizen en – later – polderbemaling.

Akkerbouw was dan ook al spoedig niet meer mogelijk en vanaf de 14e eeuw bestond het boerenland in het gebied grotendeels uit grasland: weilanden bij de boerderijen, hooilanden wat verderop, op percelen die vanaf de boerderij niet zo makkelijk te bereiken waren.

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

De veeteelt had twee aspecten. Enerzijds was ze marginaal en kon maar weinig mensen werk bieden. Aan de andere kant leverde de specialisatie in de melkveehouderij voordelen op: er werd uitstekende kaas gemaakt, die grif aftrek vond op de markten van Woerden, Utrecht en Amsterdam en die het goed deed als exportproduct. Het belang van de kaasproductie komt onder meer tot uiting in de vele kaaspakhuisen in Woerden en Bodegraven. Ook Harmelen en Kamerik hadden kaashandel.

6. Polder Haanwijk

De polder Haanwijk wordt aan de oostzijde en deels aan de zuidzijde begrensd door de *Hollandse Kade*. In het westen wordt Haanwijk begrensd door de Haanwijksche Molenvliet. Dit is een oude watergang, die al voor de tijd van de cope-ontginning bestond.

De jurisdictie over Haanwijk wisselde in het verleden nog al. Tot de vijftiende eeuw behoorde het meesttijds bij Holland en daarna meestal bij het Sticht. Afwisselend was dan ook de Haanwijkse Molenvliet en de Hollandse kade de grens tussen Holland en het Sticht.

Haanwijk is van oorsprong een agrarisch bebouwingslint, gelegen op de zuidelijke oeverwal van de Oude Rijn. Deze stoomrug vormde eeuwenlang de enige begaanbare weg (weg Haanwijk) in de polder, omdat de kommen vaak blank stonden.

De Oude Rijn werd als basis gebruikt voor het invoeren van de ontginningsblokken van Haanwijk. De vaste kavellengte van 1250 meter werd verkregen door het graven van de afsluitende achterkade, de Reijercopse wetering.

De Hollandse kade loopt naar de voormalige daggeldershuisjes, nu het natuur- en milieu-educatief centrum De Kievit.

Tussen de Oude Rijn en de weg Haanwijk lag het jaagpad dat van ca 1670 tot rond 1930 als zodanig in gebruik is geweest.

De sluis in de Rijn bij de Hollandse Kade van Haanwijk dateert oorspronkelijk uit 1660 en kwam in plaats van de Haanwijkerdam. De Haanwijkerdam, Heldam en Stadsdam werden opgeworpen toen de Rijnmond verzand raakte en daardoor de afvoer van water via de Rijn werd belemmerd.

Polder Haanwijk tussen Woerden en Harmelen

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

Het gehele patroon van Haanwijk is geheel volgens de oorspronkelijke vroeg middeleeuwse cope-ontginning intact gebleven.

De agrarische bebouwing is op de kop van de kavels gelegen. Opvallend is het contrast tussen de kleinschalige woningbouw op de smalle landstrook tussen de weg Haanwijk en de Oude Rijn en de agrarische complexen aan de zuidzijde. De openheid tussen de sterk gespreide bebouwing naar beide zijden speelt een belangrijke rol in de karakteristiek. Daarnaast is de variatie in bouwtypen kenmerkend.

In de Middeleeuwen stond er tijdlang een poldermolen aan de Haanwijkse wetering, niet ver vanaf de Oude Rijn. Omstreeks 1900 werd op dezelfde plaats een Amerikaanse windmolen gebouwd. Alle poldermolens in de gemeente Woerden zijn in de loop van de tijd verdwenen.

7. Monumentale panden aan de weg Haanwijk

Haanwijk 1 ***M

Langhuisboerderij “Anna Petronella Hoeve” met rietgedekt zadeldak en een zomerhuis is naar oorspronkelijke toestand herbouwd nadat de boerderij en het bijbehorende zomerhuis in 1977 geheel uitbrandden. De boerderij behoorde in oorsprong tot kasteel Batestein en was later in opdracht van Johannes Hermanus Lensinck (1840-1898) herbouwd.

Haanwijk 15 ***G

Herenboerderij “Eikenstein” dateert oorspronkelijk uit 1882 en is in 1896 voorzien van een nieuw voorhuis met neorenaissance motieven. Opdrachtgever was familie Van Weede. Deze boerderij heeft een T-vormige plattegrond en bewaart inwendig diverse fraaie ornamenten.

Haanwijk 17 **G

Deze rietgedekte langhuisboerderij is omstreeks 1860-1880 gebouwd in opdracht van D.J. van der Neut. In 1954 werd een nieuwe hooiberg opgetrokken.

Haanwijk 23

Tot voor kort werd er nog kaas gemaakt in het voormalige pand. Kaasboerderij 't Klaverblad heeft geen monumentale waarde, maar wordt hier vermeld vanwege een rijke historie van kaasmakers en het oude ambacht.

Haanwijk 31 ***M

Dwarshuisboerderij “Noordborgh” stamt vermoedelijk uit de zeventiende eeuw. De opeenvolgende eigenaren vanaf 1683 zijn bekend. De eerste burgemeester van Harmelen, Gerrit Nicolaas Buddingh, woonde in het begin van de negentiende eeuw op “Noordborgh”. Het gehele complex bestaat uit herenhuis, boerderij, tuinmanswoning, bedrijfsgebouwen etc. met tuin, boomgaard en landerijen.

8. Limesweg

De Limes is uitzonderlijk en verdient bijzondere aandacht en zorg voor bescherming en verantwoord sporenonderzoek.

De Oude Rijn langs Haanwijk vormde waarschijnlijk een deel van de *Limesweg* tussen 50 en 400 na Christus. Door de natte klei- en veengrond is het aannemelijk dat in Haanwijk veel restanten van de Limesweg aanwezig zijn. Hierdoor is Haanwijk archeologisch en cultuurhistorisch een interessant gebied.

Een eind 20e eeuw is een opgeschoonde slootkant ten hoogte van Haanwijk 21 (coördinaten: 124750,456250) onderzocht. Hier bleek de bodemopbouw tot ca. 70 cm -maaiveld goed te bestuderen. In het zuidwestnoordoost lopende profiel bleek een vegetatie horizont aanwezig op ca. 30 cm -maaiveld.

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

De aanwezigheid van deze horizont is een aanwijzing dat dit niveau gedurende lange tijd het oppervlak heeft gevormd. De horizont was in het centrale deel van het profiel het hoogst, terwijl in de naastliggende zones de horizont zo'n 20 cm lager aanwijsbaar was. Dit verschil in hoogteligging kan gezien worden als een reliëfverschil in het oude oppervlak. Juist op het hoogste punt waar de vegetatiehorizont het hoogst gelegen was, is grind aangetroffen, een belangrijke Romeinse wegindicator. Vinder: RAAP Archeologisch Adviesbureau, 1999. Bron: Limes weg, Architectura & Natura, Marieke Bekkers (kunsthistoricus) & Maike van Stiphout (landschaparchitect).

De huidige Leidsche Rijn en de Oude Rijn vanaf Harmelen naar het westen waren onderdeel van de noordgrens van het Romeinse Rijk. Langs deze rivieren bouwden de Romeinen hun grensversterkingen, de Limes. Soms waren dit wachttorens, zoals er één in 1999 aan de noordzijde van de Leidsche Rijn tussen De Meern en Harmelen is aangetroffen, maar ook bouwden de Romeinen castella, zoals Trajectum in Utrecht, Fletiomare in De Meern, Laurium in Woerden en Nigrum Pullum in Zwammerdam.

Langs de Limes liep een weg die de castella en wachttorens met elkaar verbond. Hierover verplaatsten zich de Romeinse troepen. Keizer Hadrianus (keizer van 117 tot 138 na Chr.) gaf opdracht de door zijn voorganger aangelegde weg te verbeteren. De weg werd nu 4,50 meter breed, zodat twee wagens elkaar konden passeren.

Het tracé van deze oude Romeinse weg is onder het maaiveld nog deels herkenbaar, zoals bleek bij de opgravingen in 1998 in Veldhuizen.

Het eikenhout dat voor de Limesweg werd gebruikt, moest per schip worden aangevoerd vanuit de Eifel. Nabij De Meern werd in een voormalige Rijnbocht nog een restant van een voormalige losplaats opgegraven: een relatief eenvoudig plateau van eiken planken achter een rij van ca 5,50 meter lange eiken balken. Langs de Rijn zullen meerdere van deze losplaatsen in gebruik zijn geweest.

Limesweg (Bron: Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht)

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

Restanten van Romeinse (vracht-)schepen zijn op diverse plaatsen aangetroffen. Voor het eerst wordt in 1576 melding gemaakt van een schip dat is gevonden in de stadswallen van Woerden. In 1999 is in De Meern een schip blootgelegd en in Woerden staat de teller van de gevonden schepen inmiddels op 7 !

Meer dan drie kilometer Romeinse weg is tussen De Meern en Harmelen in zeer gave staat in de bodem aangetroffen. Behalve grenswerken zijn ook niet-militaire nederzettingen en andersoortige vindplaatsen aanwezig, zoals grafvelden, scheepswrakken en veldovens.

De Oude Rijn was ook in de Karolingische Tijd een belangrijke internationale handelsroute van Utrecht en Dorestad naar de Noordzee bij Katwijk. Harmelen was in de zevende en achtste eeuw een militaire verzamelplaats, als onderdeel van de Frankische verdedigingsgordel tegen de Friezen.

9. Hollandse Kade en natuurgebied De Kievit

De *Hollandse kade* loopt naar de voormalige daggeldershuisjes, nu samen met het omliggende terrein "De Kievit" genoemd.

De daggeldershuisjes "De Kievit" zijn gebouwd in 1862. Oorspronkelijk stonden er vier huisjes op het terrein. De Oude Rijn ligt hier op ongeveer 300 meter afstand. Tijdens de oorlog 1940-1945 vond inundatie van de polder Haanwijk plaats waarna één van de huisjes wegens instorting moest worden gesloopt.

Daggeldershuisjes "De Kievit"

De bewoners werkten als landarbeiders bij boeren in de omgeving. Zij kregen per dag betaald en werden daarom daggelders genoemd. Omdat er alleen in de zomer voldoende werk was en het inkomen laag, leefden deze mensen onder armoedige omstandigheden. De meeste bewoners vertrokken rond 1930 naar een woning met water, gas en licht in het dorp. De laatste bewoner vertrok in 1978.

Haanwijk: Cultuurhistorische waarde

Stichting De Kievit heeft in 1992 een natuurterrein van ca. 1,5 ha aangelegd in het weiland achter de huisjes. Dit heeft geleid tot moestuinvakken, kruidenvakken, bijenvakken, boerenhofblommen, en 'recycling van materiaal'. Er is ook een poel gecreëerd om de amfibieën uit de omgeving een plekje te bieden om te kunnen overleven.

In 1998 zijn de daggelderwoningen gerenoveerd en ingericht voor natuur- en milieueducatie en historisch centrum.

In 2001 is een tweede natuurplas aangelegd. Deze natuurplas zal vooral van waarde zijn voor watervogels. Er zullen zich meer soorten vestigen die in een natte (moeras) biotoop thuishoren bijvoorbeeld kale jonker, ratelaar en rietorchis. Het eiland in de natuurplas zal een gevarieerde moerasvegetatie kunnen opleveren.

Sinds 2003 is het terrein van de Kievit met de daggeldershuisjes eigendom van Het Utrechtse Landschap. Stichting De Kievit en andere instellingen verzorgen activiteiten, zoals open dagen, educatieve bijeenkomsten, excursies van scholen, etc.

Meer informatie over Stichting 'De Kievit' en daggeldershuisjes:

Daggeldershuisjes 'De Kievit' te Harmelen: verhalen van en over bewoners, M.Houtzager

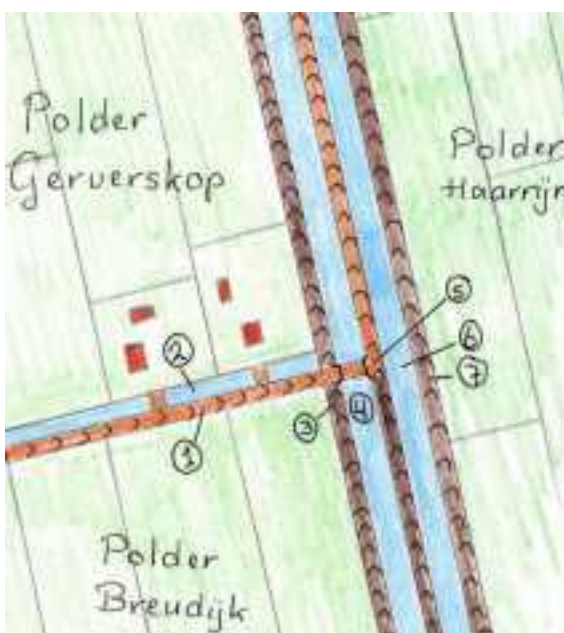
10. Polder Gerverscop

Gerverscop is één van de mooiste voorbeelden van een gave cope-ontginning.

De polder bestaat uit een bijna zuivere rechthoek met een lengte van ongeveer 2,5 kilometer en een diepte van zo'n 1250 meter. De boerderijen staan vrijwel uitsluitend aan de noordzijde van de Gerverskopse Dijk.

De polder wordt aan alle kanten omgeven door kaden: de Hollandse kade aan de westkant en de noordkant; de Rodendijk aan de oostkant. In 1960 is de Hollandse kade vergraven voor het dempen van de Bijleveld. De Bijleveld was een regionaal belangrijke vaarverbinding in het verleden.

De Gerverskopse dijk en de Rodendijk zijn verharde wegen. Ook een deel van de Hollandse kade is verhard. Vanaf de boerderijen lopen enkele verharde of halfverharde insteekwegen het land in. Sommige hiervan zijn aangelegd op de plaats van dichtgegooiden sloten.

De Gerverskopper Wetering, via welke het water uit de polder kan worden afgevoerd in de richting van het gemaal bij het Kraaijenest, is intact en loopt parallel aan de Gerverskopse dijk.

Op de figuur is de ingewikkelde waterstaatkundige situatie omstreeks 1950 aan de oostkant van de polder Gerverscop schematisch weergegeven.

- 1 = Gerverskopse dijk
- 2 = Gerverskopse wetering
- 3 = Hollandse kade of Gemeenlandskade
- 4 = Bijleveld
- 5 = Rodendijk
- 6 = Heijcop
- 7 = Heijcopse kade

11. Polder Breudijk

De ontginning van de polder heeft plaatsgevonden vanaf de weg Breudijk, een al bestaande oude verbindingsweg en achterbegrenzing van het Oudeland en grotendeels ten noorden van de oeverwal van de Oude Rijn. Alleen bij de Putkop ligt de weg Breudijk op de oeverwal. Het is niet duidelijk of we hier met een echte dijk of met een oude weg te maken hebben. Vermoedelijk was de weg Breudijk de noordgrens van het Oudeland van Harmelen, en werd deze grens als ontginningsbasis gebruikt van de polder Breudijk. Het is een cope-ontginning, maar de diepte van de kavels is niet overal dezelfde.

Aan de noordkant wordt de polder begrensd door de Gerverskopse Dijk, aan de westkant het verlengde van de Gerverskopse kade en de kade van de Oude Rijn. Aan de zuidkant ligt de Breudijk. In het oosten vinden we het Kortjaksepad, een kade die in het verlengde van de Rodendijk ligt en vroeger de scheiding tussen de Bijleveld en de Heicop vormde. Parallel hieraan lag vroeger de Hollandse Kade.

12. Oude Hollandse Waterlinie

Er bestaat een relatie tussen Hollandse Kade en de oude Hollandse Waterlinie:

Landkaart met oude Hollandse Waterlinie

13. Conclusie

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat de cultuurhistorische waarde van polder Haanwijk en omgeving van eminent belang is. Polder Haanwijk is zowel historisch als cultureel zeer waardevol voor Harmelen en haar inwoners.

Wij en zeer velen met ons zijn van mening dat uit cultuurhistorische overwegingen polder Haanwijk niet voor woningbouw in aanmerking komt en andere locaties aangewezen dienen te worden, indien er behoefte is aan extra woningen in Harmelen.

Tot dusverre is de cultuurhistorische waarde op onzorgvuldige wijze in de onderzoeken meegenomen. Dit verbaast ons temeer, omdat in 2006-2008 door de gemeenteraad van Woerden unaniem besloten is dat de omgeving de status van beschermd dorpsgezicht verdient. Een aparte status was voor beschermd dorpsgezicht van de omgeving van Harmelen niet nodig, omdat het deel uitmaakt van het Groene Hart dat reeds beschermd is.

Bronnen onder meer:

- Tastbare Tijd, Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht
- Het Land van Woerden, Adriaan Haarsten
- Harmelen, Geschiedenis en Architectuur, Monumenten-inventarisatie provincie Utrecht
- Daggeldershuisjes 'De Kievit' te Harmelen: verhalen van en over bewoners, M. Houtzager

=====